

АЛЕКСАНДАР РАКОВИЋ* UDC: 159.923.2(497.11+497.16):271-222(497.11)
Институт за новију историју Србије
Београд

Оригиналан научни рад
Примљен: 11.08.2021
Одобен: 08.09.2021
Страна: 09–19

DOI: 10.51738/Kpolisa2021.18.3r.1.01

НОВО ИСПОЉАВАЊЕ ДУАЛНОГ ИДЕНТИТЕТА У ЦРНОЈ ГОРИ: ИЗАЗОВ СРПСКОЈ НАЦИЈИ**

Сажетак: Рад показује како је током литијашког покрета 2020. и непосредно после победе српских странака над Демократском партијом социјалиста на изборима у Црној Гори (30. август 2020), из редова мирског свештенства Митрополије црногорско-приморске и концерна Вијести дошло је до изненађујућег налета промоције дуалног црногорско-српског идентитета на штету српске нације, што је кореспондирало са идејом самосталности епархија у Црној Гори у односу на Српску православну цркву.

Кључне речи: Срби, Црна Гора, Српска православна црква, дуални идентитет, сепаратизам

И после изборне победе српских странака у Црној Гори 30. августа 2020. наставља се борба идентитета. С једне стране је српска нација као једина историјска нација у Црној Гори, с друге стране је тзв. црногорска нација чији лидери су је потпуно изопштили из српства, а с треће стране је у повоју рециклирани конструкт назван црногорско-српски идентитет а носиоци су му наменили грађански облик (Перовић 2020а) и пут који пролази, како кажу, између две искључивости (Kosović 2021). Тај црногорско-српски идентитет не би био ништа друго до црногорска нација 2.0. а конструкт је најуже повезан са статусом епархија у Црној Гори према Српској православној цркви.

Дуални идентитет већ годину дана добија на јавном замаху, а намера је да се преко цетињског круга мирских свештеника Митрополије црногорско-приморске и медијског концерна *Вијести* промовише под државном капом

* rakovic@gmail.com

** Рад је настао као резултат рада у Институту за новију историју Србије који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2021. години бр. 451-03-9/2021-14/200016 од 5. фебруара 2021.

црногорства а не српства. То су управо актери који су утицали да се изврши ревизија победе српског народа Црне Горе на парламентарним изборима 2021. Извесно постоји намера да се преко тог дуалног идентитета заустави успон интегралног српства у Црној Гори које преко националног изјашњавања може досећи бројку око или преко 40% а преко језичког и до 60% укупне популације Црне Горе. Тиме би Срби постали релативна већина према народности а апсолутна већина по језику (Раковић 2020а, Раковић 2020b). Ту појаву, звану дуални идентитет, већ је потребно саопштити научној јавности, на време реаговати и изложити је јавној критици.

Дуални идентитет у прошлости као конструкт тоталитарних идеологија

У Црној Гори којом је владала династија Петровић Његош сматрало се да је национално српство изнад државности Црне Горе. Стога није негован дуални идентитет већ су Црногорци били изричите српске народности. У Књажевини/Краљевини Црној Гори омладина је васпитавана на овај начин: „Осим Црне Горе има још српских земаља, у којима живе наша браћа Срби. Неки су, као ми слободни, а неки нијесу, него су под туђином. Сваки Србин у Црној Гори дужан је познати и љубити своју цјелокупну домовину – све српске земље, у којима живе наша ослобођена и неослобођена браћа Срби. Ниједан Србин и Српкиња, ма које вјере били, не смију пожалити ни живот ни имање за општу српску слободу, добро и благостање. Треба, да је брат мио, које вјере био, јер тешко брату без брата” (Поповић, Рогановић 1899, 36).

Међутим, спољни разбијачи српства у Црној Гори прибегавали су томе да Црногорце или потпуно изопште из српства или да им наметну дуални идентитет. Италијански фашисти и хрватски праваши имали су планове да се Црногорци у потпуности изузму из српске нације и стрпају у још један конструкт креиран са стране, тзв. црногорску нацију: или у Римску сферу и/или у хрватску цивилизацију (Раковић 2019, 39–74).

С друге стране, немачки историчар Манфред Страка из Зидојче института у Грацу, сачинио је 1940. етничку мапу Краљевине Југославије за потребе Врховне команде копнене војске Вермахта. На мапи су „црногорски Срби” – *Montenegrinische Serben* – означени истом бојом као и остали Срби али је само простор Црне Горе шрафиран. Простор „црногорских Срба” отприлике се подударало с границом некадашње Краљевине Црне Горе с тим што је Метохија у потпуности обојена албанском бојом (Straka 1940). Дакле, није реч о завичајној припадности, па ни некадашњим државним границама. Пораз нациста у Другом светском рату осујетио је могућност да се под њиховим старатељством озваничи конструкт црногорско-српског идентитета као посебности – издвојеног тела – у односу на српску нацију.

Победа комуниста у Другом светском рату у Југославији довела је до федералног уређења социјалистичке Југославије с Црном Гором као једном од шест република. Чланком Милована Ћиласа у београдској *Борби* „О црногорском националном питању” (1945), Комунистичка партија Југославије је уста-

новила постојање црногорске нације и то у извесном дуалном виду: „Ми смо за то, јер смо увјерени, знамо да то хоће црногорски народ, а он то хоће јер се осјећа, јер јесте нешто посебно, посебни, друкчији ‘Срби’ од свих Срба, – Црногорци” (Билас 1945). Говорило се да таква црногорска нација има црногорску националну свест, а српску историјску свест (Вујовић 1987, 96–97, 100). То је била доминантна матрица и у време Антибироградске револуције у Црној Гори (1989) и током првих година владавине Демократске партије социјалиста, до 1997. и заокрета Мила Ђукановића према антисрпству (Раковић 2019, 125–134).

Национално изјашњавање на пописима у Црној Гори (Књажевина Црна Гора, Краљевина СХС, социјалистичка Југославија и Република Црна Гора) (Према: Раковић 2004, Шијаковић 2011, 825)				
	Срби	Црногорци	Остали	Укупно
1909 Књаж. Црна Гора	95%	0,00%	5%	317.856
1921. Кр. СХС Црна Гора	91,35%	0,00%	8,45%	199.227
1948 НР Црна Гора	1,78%	90,67%	6,95%	377.189
1953 НР Црна Гора	3,30%	86,62%	9,45%	419.873
1961 НР Црна Гора	2,99%	81,37%	14,56%	471.894
1971 СР Црна Гора	7,46%	67,15%	23,81%	529.604
1981 СР Црна Гора	3,32%	68,54%	27,30%	584.310
1991 Реп. Црна Гора	9,34%	61,86%	26,41%	615.035
2003 Реп. Црна Гора	31,99%	43,16%	17,16%	620.145
2011 Реп. Црна Гора	29,07%	45,28%	18,03%	620.029

И тзв. црногорска нација и дуални идентитет показали су се као кочнице повратку ка интегралном српском идентитету Црне Горе какав је негован у тој држави док је њом владала династија Петровић Његош.

Дуални идентитет данас као брана против интегралног српства

Стога су наредне године (1998–2003) протекле у промишљањима како да се дефинише раздвајање савременог српског националног идентитета у Црној Гори од тзв. црногорске нације која је кренула странпутицом, црпећи идеје хрватског праваштва и франковлука. У томе је било успеха на пописима 2003. и 2011. али је и дуални идентитет опстајао путем исказивања о матерњем јези-

ку. На пример, иако је проценат национално изјашњених Срба 2003. био 31,99%, српски језик је био матерњи за чак 63,5% грађана Црне Горе (Раковић 2019, 135–154). Даље, дуални идентитет је 2011. сасвим мало приказан и у националном самоодређивању (Срби–Црногорци 0,34% и Црногорци–Срби 0,30%) (Monstat 2011, 8–9).

Поред тога, према истраживању Ипсоса у Црној Гори од 31. августа до 18. септембра 2011. у оквиру пројекта *Симболична изградња нације на Западном Балкану*, утврђено је да чак 29% национално опредељених Црногораца сматра „да су Црногорци у суштини Срби” (Džankić 2016, 137–138). Даље, у постизборном истраживању *Црногорска национална изборна студија* (MNES) обављеном у јесен 2016, у оквиру међународног пројекта *Компаративна студија изборних система* (*Comparative Study of Electoral Systems – CSES*) и пројекта *Студија гласања у Црној Гори*, утврђено је да 25% оних који се национално изјашњавају као Црногорци сматрају „да су Црногорци у суштини Срби” (видети: Mnes.defacto.me/podaci).

Дакле, дуални идентитет у овом или оном виду је реалност, али и опасност да се лако мењају табори и мути вода. Да би се прилике вратиле у редован поредак, најчистије решење би било ако би се становништво у што већој мери вратило интегралном српству, са што мање наслага тоталитарних идеологија које су направиле идентитетски хаос у Црној Гори и посејале јабуку раздора.

Након усвајања Закона о слободи вјероисповијести, миротворна побуна у Црној Гори коју се засводиле литије, водила је до очитог пораста интегралног српства. Омладина је на улицама Црне Горе певала „Боже правде”, „Онам, онамо”, „Весели се српски роде”, клицала Србији и српском Косову, вијорила заставама Републике Србије, Краљевине Црне Горе, Српске православне цркве и осталим варијантама црвено-плаво-белих српских тробојки. Сцене славља из Подгорице после изборне победе 30. августа 2020. подсећале су на било који град у Републици Србији и Републици Српској.

Али, паралелно с тим развијала се током литија сасвим другачија намера, опасност звана рециклирани дуални идентитет. Зоран Чворовић је то предосетио и крајем маја 2020. написао како је потребно „тактичко прихватање црногорске државности као неупитне макар у догледно време, а с друге стране трајно стратешко опредељивање Срба у Црној Гори против концепта црногорског политичког народа кроз одржавања дуалног србо-црногорског идентитета (етнички Србин, политички Црногорац)” (Чворовић 2020).

У мају 2020. објављен је зборник *Слобода, равноправност, опресија. Случај Црне Горе*, издање Матице српске у Црној Гори с текстом свештеника Гојка Перовића, цетињског пароха, под насловом „Један народ, двије нације”, где у делу текста насловљеном „Двоструки идентитет Црногораца” Перовић пише да „Црна Гора и њено садашње становништво, имају основе да граде оба ова идентитета” – српски и црногорски – додајући потом да то „може да се препозна као наша посебност, и као нека врста двоструког памћења, двојаког идентитета” (Перовић 2020b, 113–117).

За Перовића су сви Црногорци један народ иако се другачије национално изјашњавају (Перовић 2020b, 116). Тај један народ се поделио на „два политичка идентитета” односно две политичке нације (Перовић 2020a, 97–101). За Перовића је, такође, „Црна Гора шира од сваког презимена”. За њега су стога само Црногорци име (Перовић 2020a, 68–71). То би дакле требало да буде примарни идентитет свих грађана Црне Горе.

Перовић у том тексту показује да мало зна или ништа не зна о стварању нација на оба америчка континента, које не могу имати баш никакве везе са стварањем нација на матичном простору. У истом тексту у зборнику прави и кардиналне грешке као што је она где каже да је Аустрија, касније Аустро-Угарска, била држава у чијој је државотворности учествовао српски народ. Наиме, Перовић пише да је поред Црне Горе „српски народ имао још једну, а некада и двије државе на сјеверу (мислим на Србију и Хабсбуршку монархију) у чијој је државотворности активно учествовао” (Перовић 2020b, 116).

Попут тога што говори о дуалном идентитету Црногораца, и промовише га, на исти начин Гојко Перовић у време литијашког покрета пише о аутономији „Православне цркве у Црној Гори”. То се уочава у његовом тексту поводом доласка митрополита Онуфрија у Црну Гору (2020), када каже да „долазак црквених великодостојника из Украјине, представља подршку сестринске Цркве – Цркви у Црној Гори” (Перовић 2020c). Како две епископије Српске православне цркве у Црној Гори (Митрополија црногорско-приморска и Епархија будимљанско-никшићка) могу бити сестринска црква аутономној Украјинској православној цркви Московске патријаршије? Не могу то бити баш никако. Перовић је својим ставом само указао да се залаже за то да „Православна црква у Црној Гори” треба да буде аутономна. Тиме би се, дакле, јединственом народу Црногораца придодала и самостална православна црква. Перовић у јуну 2020, такође у време литија, наглашава и да име „Српска православна црква није најпримјеренији назив за једну православну цркву”, као што то, каже он, нису ни називи других православних цркава које носе национална имена (Перовић 2020d). Дакле, према Перовићу, српско име би требало искључити из званичног назива црквене јерархије не само у Црној Гори, већ свугде.

Уследио је интервју Гојка Перовића за београдску *Политику* 27. децембра 2020. у ком је поред осталог рекао: „Када је у питању колективни, национални идентитет Црногораца имам разумевања за ону браћу, рођаке и кумове који хоће да га граде искључиво на основу државних граница и оног оквира који излази из пасоша, стављајући у други план или потпуно поништавајући идентитет предака од пре 100 и више година”, а „само бих волео да они, исто тако, имају разумевање за моју приврженост традицији, баш оној аутентичној и црногорској, и да моје чување оба идентитета, и српског и црногорског, не сматрају никаквом окупацијом, нити ставом који има мања грађанска права у односу на њихов” (Перовић 2020e).

Перовић у потпуности превиђа да је тзв. црногорска нација настала тоталитарним наметањем, има разумевања за расрбљавање и свој двоструки срп-

ско-црногорски идентитет, а потпуно превиђа постојање интегралног српског идентитета у Црној Гори. Видно је, притом, да се читаоцима у Србији обраћа са српско-црногорским дуалним идентитетом који би им – очито сматра – могао бити прихватљивији него црногорско-српски дуални идентитет.

У спреси са овим је текст главног и одговорног уредника подгоричких *Вијести* Срдана Косовића, објављен 22. фебруара 2021. чак на четири стране, а о дуалном идентитету пише да се, док су српски и „црногорски” удаљени полови ишли „у правцу искључивости и ексклузивности” насупрот томе „у неку руку се обновио и утврдио дуални црногорско-српски идентитет у оквиру православног кора, који је релативно лако идентификовати, а који се као једнака пријетња доживљава и у Ђукановићевим и у Вучићевим визијама Црне Горе. Ради се о грађанима који сматрају да су уједно и Црногорци и Срби (притом ове двије идентитетске категорије се не преплићу на исти начин код свих, али су несумњиво присутне и ствар су личног доживљаја), немају дилеме да је Црна Гора њихова матична држава, одбацују идеју да је предсједник Републике Србије ‘предсједник свих Срба’ и главни ауторитет (литије су показале да међу овим грађанима много снажнији ауторитет има црногорски митрополит, него ли србијански предсједник)” (Kosović 2021).

Даље Косовић још каже „такође, та дуалност наступа и у знак протеста и дистанце према ономе што је симболизовао бивши режим, али на начин гдје би се тек тако могло квалификовати као антидржавно. Са друге стране, један од кључних проблема оних који су задужених да одређују мјеру црногорства јесте то што нису препознали да је претходно описани дуални идентитет ипак доминантно црногорски – па гдје се може видјети већи показатељ од прихватања крсташ-барјака као једног од главних симбола литија, који се деведесетих могао видјети само код присталица Либералног савеза?” (Kosović 2021).

Када је реч о црквеном питању Косовић је написао „да су (барем двије) црногорске епархије” – очито је мислио на Митрополију црногорско-приморску и Епархију будимљанско-никшићку” – „биле де факто самосталне у одлучивању и располагању новцем” (Kosović 2021). То није истина јер те епархије немају никакву самосталност у одлучивању о свом статусу будући да се ради о изричитој надлежности Српске православне цркве. Притом се обе епархије знатним средствима дотирају из буџета Републике Србије, а та средства морају да правдају државним органима Републике Србије.¹ Међутим, Косовићеве неистине су у потпуности на трагу Перовићевог исказа о „Цркви у Црној Гори” (извесно тим двама епархијама) која је сестринска аутономној Украјинској православној цркви Московске патријаршије. Дакле, самосталност цркве и овде треба да кореспондира с дуалним идентитетом.

¹ Управа за сарадњу с црквама и верским заједницама Републике Србије (бивше Министарство вера Републике Србије) је државни орган који преко својих програма финансира градитељску и издавачку делатност Митрополије црногорско-приморске и Епархије будимљанско-никшићке, месечне плате наставницима и одржавање интерната Богословије на Цетињу и даје месечне доплате свештенству и монаштву Епархије будимљанско-никшићке.

За разлику од Перовићевог интервјуа у *Политици* у ком говори о дуалном српско-црногорском идентитету, Косовић промовише дуални црногорско-српски идентитет под капом црногорства. Очито да је то – сматра – боља мера за читаоце у Црној Гори. Притом, било је и оних који су овај текст у *Вијестима* на четири стране приписивали макар једним делом Гојку Перовићу. Стога се на порталу *Борба* појавио текст под насловом „Докторат Друге фамилије и Гојка Перовића” којим је указано на стрелице у овом тексту против српског народа и Српске православне цркве (А. Петровић 2021).

Дуални идентитет је промовисан и конкретним делом. У време када је био кандидат за министра вањских послова Ђорђе Радуловић је попунио формулар у ком је у рубрику националност уписао „дуални идентитет”. Ово је у јавности објављено 8. новембра 2020. и чини се да је то моменат када у редовима власти почиње промоција тзв. црногорско-српске нације.²

Промовисање дуалног идентитета одмах је довело до реакције српске академске и политичке заједнице. С тим у вези сам 25. фебруара 2021. рекао да *Вијести* „злонамерно гурају Гојка Перовића” у невољу „да постане неки идеолог тзв. црногорско-српске нације за разбијање јединствене и недељиве српске нације у Црној Гори” (Раковић 2021а). Протојереј-ставрофор др Велибор Цомић је 21. марта 2021. упозорио: „Жртве нове ‘дуалне’ преваре неће бити национално изјашњени Црногорци него искључиво национално изјашњени Срби из Црне Горе” (Цомић 2021). Рајко Петровић из Института за европске студије написао је 27. марта 2021. како „нема сумње да ће бити структура које ће покушати Србима да потуре кукавичје јаје у виду изјашњавања као ‘Србин–Црногорац’ или ‘Црногорац–Србин’” и показао на шпанском примеру колико су дуални идентитети погубни за примарни идентитет јер је то водило ка јачању регионалних исказивања (Р. Петровић 2021а). Петровић је 4. маја 2021. оптужио Кривокапићеву власт да жели да на чело Митрополије црногорско-приморске дође „идентитетски дуалиста” (Р. Петровић 2021b). Посланик Нове српске демократије и Демократског фронта у Скупштини Црне Горе Јован Вучуровић упозорио је 9. маја 2021. „да на попису треба бити крајње прецизан, како би се избегле замке за српски народ у виду неког дуалног идентитета, што је једна од идеја” (Кадић 2021).

Откуд то да црквено питање иде руку под руку с дуалним идентитетом? На мајском заседању Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, одмах после сецесије Црне Горе (2006), донета је одлука о оснивању Епископског савјета Црне Горе који је временом преименован у Епископски савјет Православне цркве у Црној Гори. Такође, Свети архијерејски сабор је на истој седници у мају 2006. доделио почасну односно „литургијску титулу архиепископа цетињског” митрополиту црногорско-приморском Амфилохију. Намера Светог архиејерског сабора била је да оснивањем епископског савјета и архиепископском титулом „збуне Ђукановића”. Међутим, Ђукановић није био ни-

² Портали *In4s.net* и *Borba.me* су 8. новембра 2020. објавили факсимил овог формулара, попуњеног Радуловићевом руком, али су убрзо повукли те објаве а аутентичност садржаја формулара ми је потврђена.

мало збуњен. С друге стране, кованицом „Православна црква у Црној Гори” и почасном титулом „архиепископа цетињског” збуњен је верујући народ, па чак и мањи али утицајни број свештенства који је помислио да делује у оквиру Архиепископије цетињске Православне цркве у Црној Гори, а не Митрополије црногорско-приморске Српске православне цркве. Стога је посебно било потребно да Српска православна црква искључи из употребе кованицу „Православна црква у Црној Гори”, а почасну архиепископску титулу веже персонално искључиво за митрополита Амфилохија – никако за наредне митрополите црногорско-приморске (Раковић 2021b).

После академских и политичких реакција у јавности од фебруара до маја 2021. углавном су утихнули текстови који су промовисали дуални идентитет. Истовремено, Свети архијерејски синод Српске православне цркве је, након консултација с владиком будимљанско-никшићким Јоаникијем, усвојио текст Темелног уговора који је упућен на потписивање Влади Црне Горе. У тексту стоји да је званично име за епархије у Црној Гори искључиво – Српска православна црква. Тиме се ставља ван употребе неформално име „Православна црква у Црној Гори” које се показало као сасвим непоуздано. То неформално име је било ветар у једра дуалистима да би се и преко њега нарушило интегрално српство у Црној Гори и показале аспирације које би водиле ка црквеној аутономији.

То решење се није допало ни премијеру Црне Горе, идентитетском дуалисти Здравку Кривокапићу који је 27. маја 2021. дошао у Београд да с патријархом Порфиријем потпише Темелни уговор између Црне Горе и Српске православне цркве, али је на путу до Београда одустао и изазвао несвакидашњи скандал иако је у Српској патријаршији била припремљена свечаност. Уместо да потпише Темелни уговор, Кривокапић је Српској православној цркви испоставио учену да за митрополита црногорско-приморског мора бити изабран владика Јоаникије (Радио-телевизија Србије 2021). Тиме је изгледа имао намеру да избор митрополита учини нерегуларним, а да потом у Црној Гори одговорност за могуће стопирање избора митрополита црногорско-приморског буде свађена на званичну Србију. Сутрадан је владика Јоаникије оштро одговорио Кривокапићу да га је позвао да потпише Темелни уговор, а не да одређује ко ће бити митрополит црногорско-приморски (Вујовић 2021). Свети архијерејски сабор изабрао је 29. маја 2021. владика Јоаникија за митрополита црногорско-приморског који је, иначе, и био једини кандидат за ту катедру. Митрополит Јоаникије је интегрални Србин и нема дуални идентитет.

На мајској седници Светог архијерејског сабора Српске православне цркве 2021. донета је и одлука о укидању епископских савета у оним бившим југословенским републикама где су били установљени (Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора), а најважније је било што је укинута Епископски савјет у Црној Гори (Српска православна црква 2021). Митрополит Јоаникије је титулу митрополита црногорско-приморског добио у складу са Уставом Српске православне цркве и с тим у вези нема почасну титулу архиепископа цетињског, која је персонално везана само за митрополита Амфилохија. Дакле, Српска православна црква је укинула све елементе на које су се позивали дуа-

листи како би у Црној Гори институционализовали издвојено црквено тело: Епископски савјет, неформално име „Православна црква у Црној Гори” и титулу архиепископа цетињског.

Упркос томе, не треба потцењивати дуалисте окупљене око црногорско-српског идентитета иако може изгледати да су њихове намере за сада заустављене. Забрињавајуће је што је носилац дуалног идентитета постао мањи али утицајни део мирског клира Митрополије црногорско-приморске и то у време одржавања литија против напада Ђукановићевог режима на Српску православну цркву. Гојко Перовић као да је схватио да су литије, које су окупљале стотине хиљада људи у Црној Гори и ван ње, биле прилика да промовише своје идеје дуалног идентитета и црквене аутономије.

Та појава у оквиру Митрополије црногорско-приморске је доскоро била превиђана. Нажалост, посејана је клица тог новог сепаратистичког правца у Црној Гори који је такође усмерен против интегралног српства, Србије и Београда. Снага јединствености српског народа требало би да покаже супериорност у односу на оба сепаратистичка идентитета у Црној Гори, како тзв. црногорске нације тако и тзв. црногорско-српског идентитета.

Литература

1. Вујовић, Димитрије. 1987. „Тезе о неким идејним и теоријско-методолошким проблемима изучавања историје Црне Горе”. У *Прошлост Црне Горе као предмет научног истраживања и обраде*, ур. Владо Стругар, 85–126. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
2. Вујовић, Мишо. 2021. „Владика Јоаникије демантовао Кривокапића: Тражио сам да потпише Темелјни уговор, а не да се мијеша у избор митрополија”. *In4S.net*. 28. мај.
3. Ђилас, Милован. 1945. „О црногорском националном питању”. *Борба*. 1. мај.
4. Кадић, Велиша. 2021. „Правила мењају да Србе не би пописали!”. *Вечерње новости*. 9. мај.
5. Kosović, Srđan. 2021. „Vuk na vratima: Cetinje - Podgorica – Beograd”. *Vijesti*. 22. februar.
6. Перовић, Гојко. 2020а. *О хришћанском и грађанском идентитету. Разматрања о актуелним питањима духовне ситуације нашег времена*. Никшић: Институт за српску културу.
7. Перовић, Гојко. 2020б. „Један народ, двије нације”. У *Слобода, равноправност, опресија. Случај Црне Горе*, прир. Владимир Лепосавић и Душан Крцуновић, 113–117. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.
8. Перовић, Гојко. 2020с. „Онуфрије”. *In4S.net*. 26. фебруар.

9. Перовић, Гојко. 2020d. „Vlast htjela da priča o uređenju crkve, data nepristojna ponuda”. *Vijesti*. 12. jun.
10. Перовић, Гојко. 2020e. „Чување оба идентитета није окупација”. *Политика*. 27. децембар.
11. Петровић, Александар. 2021. „Doktorat Druge familije i oca Gojka Perovića: Podli i pokvareni spinovi Vijesti na štetu srpskog naroda i Crkve!”. *Borba.me*. 22. februar.
12. Петровић, Рајко. 2021a. „Попис у Црној Гори: Зашто је опасно његовати ‘дуални идентитет’”. *In4S.net*. 27. март.
13. Петровић, Рајко. 2021b. „Na tronu Svetog Petra Cetinjskog ne može da sjedi onaj koji podržava političare koji priznaju lažnu državu Kosovo!”. *Borba.me*, 4. мај.
14. Поповић, Ђуро, и Рогановић, Јован. 1899. *Земљопис Књажевине Црне Горе за ученике III разреда основне школе*. Цетиње: Државна штампарија.
15. Радио-телевизија Србије. 2021. „Кривокапић у Београду: Предложио сам да темељни уговор са СПЦ буде потписан 30. октобра”, 27. мај.
16. Раковић, Александар. 2004. „Национални идентитет у Црној Гори: пописи у Црној Гори од 1909. до 2003”. *Принцип*. фебруар.
17. Раковић, Александар. 2019. *Црногорски сепаратизам*. Београд: Катена мунди.
18. Раковић, Александар. 2020a. „Најтрагичнији идентитетски расцеп у Црној Гори”, *Политика*, 12. јул.
19. Раковић, Александар. 2020b. „Попис мора бити одржан 2021. Срби ће сигурно бити већина”. *In4S.net*. 10. октобар.
20. Раковић, Александар. 2021a. „Vijesti prave crnogorsko-srpsku naciju da bi razbile Srbe”. *Borba.me*. 25. februar.
21. Раковић, Александар. 2021b. „Srpska pravoslavna crkva je jedino ime”. *Borba.me*. 15. mart.
22. Српска православна црква. 2021. „Саопштење за јавност Светог Архијерејског Сабора”. 29. мај.
23. Чворовић, Зоран. 2020. „Етнички Србин, политички Црногорац”. *Печат*. 29. мај.
24. Џомић, Велибор. 2021. „Нова црногорска нација”. *In4S.net*. 21. март.
25. Шијаковић, Богољуб. 2011. *Огледање у контексту: о знању и вјери, предању и идентитету, цркви и држави*. Београд: Службени гласник.
26. Džankić, Jelena. 2016. „Kad dvije ruke njišu kolijevku: simbolična dimenzija podjele oko državnosti i identiteta u Crnoj Gori”. *Strategije simbolične izgradnje nacije u državama jugoistočne Evrope*, прир. Вјеран Павлакović и Goran Korov, 129–155. Zagreb: Srednja Europa.
27. Monstat – Zavod za statistiku Crne Gore. 2011. Saopštenje „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine. Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori”. 12. jul.

28. Straka, Manfred. 1940. *Jugoslawien, volkliche Gliederung Mehrheitsgebiete: unter besonderer Berücksichtigung des Deutschtums*. Genst. des Heeres, Abteilung für Kriegskarten und Vermessungswesen.

NEW MANIFESTATION OF DUAL IDENTITY IN MONTENEGRO: A CHALLENGE TO THE SERBIAN IDENTITY**

Summary: The paper shows how during the Cross Processions' Movement in 2020 (*litijaški pokret*) and immediately after the triumph of the Serb political parties over the Democratic Party of Socialists (DPS) in the Montenegrin election of 30 August 2020, the certain part of clergy of the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral, in cooperation with the *Vijesti* Publishing Company, launched a surprising wave promoting a dual Montenegrin-Serbian identity to damage the Serbian identity, what was consistent with the idea of the dioceses in Montenegro being independent of the Serbian Orthodox Church.

Key words: Serbs, Montenegro, Serbian Orthodox Church, Dual Identity, Separatism.

The struggle for identity continues even after the election victory of the Serb political parties in Montenegro on 30 August 2020. On the one side is the Serbian nation, which, historically speaking, is the only ethnicity in Montenegro, on the other side is the so-called Montenegrin nation (in a sense of forged ethnicity), whose leaders have excommunicated it completely from Serbdom, and on the third side is an emerging recycled construct called Montenegrin-Serbian identity whose founders have given it a civic form (Perović 2020a) and a path that passes, as they say, between two unbending stands (Kosović 2021). This Montenegrin-Serbian identity would be nothing but a Montenegrin nation 2.0 and the construct is very closely linked to the status of the dioceses in Montenegro towards the Serbian Orthodox Church.

* rakovic@gmail.com

** This paper is a result of work in the Institute for Recent History of Serbia, financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, Grant No: 451-03-9/2021-14/200016, 5 February 2021.

Dual identity has been gaining public momentum for a year now, and the intention is to promote itself under the state cap of Montenegrin statehood and not Serbdom through the Cetinje circle of clergy from the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral in cooperation with the *Vijesti* Publishing House. These are the very people who prompted a revision of the victory of the Serbian people of Montenegro in the 2020 parliamentary election. There is definitely an intention on their part to use this dual identity to stop the rise of integral Serbian identity in Montenegro, which can reach on census more than 40% of the total population of Montenegro through ethnicity and up to 60% through mother language. Thus, Serbs would become the relative majority based on ethnicity and the absolute majority based on language (Raković 2020a, Raković 2020b). This phenomenon, called dual identity, already needs to be communicated to scholars, and duly addressed and exposed to public criticism.

Dual Identity in the Past as a Construct of Totalitarian Ideologies

In Montenegro, which was ruled by the Petrović Njegoš dynasty, it was considered that ethnic Serb identity was above Montenegrin statehood. Therefore, no dual identity was nurtured and the Montenegrins were of explicit Serb ethnicity. In the Principality/Kingdom of Montenegro, this was taught to young generations: “Apart from Montenegro, there are other Serb lands where our Serb brothers live. Some, like us, are free, and some are not, but are under foreign rule. Every Serb in Montenegro is obliged to know and love his entire homeland – all Serb lands, in which our liberated and not liberated Serb brothers live. No Serb man or woman, regardless of religion, should regret giving up their lives or property for the freedom, well-being, and prosperity of all Serbs. A brother should be loved no matter what faith he is, because wretched is a brother without a brother” (Popović, Roganović 1899, 36).

However, foreigners who want to destroy Serbdom have resorted to either separating Montenegrins from their Serb identity entirely or imposing on them a dual identity. The Italian fascists and Croatian right-wingers had plans to separate Montenegrins from their Serb ethnicity altogether and put them into another externally created construct, the so-called Montenegrin ethnicity: either as part of the Roman and/or Croatian civilization (Raković 2019, 39–74).

On the other hand, in 1940, German historian Manfred Straka from the Süddeutsche Institute in Graz, created an ethnic map of the Kingdom of Yugoslavia for the needs of the Supreme Command of the German Army. On the map, “Montenegrin Serbs” – *Montenegrinische Serben* – are marked in the same color as other Serbs, but only the area of Montenegro is hatched. The area of the “Montenegrin Serbs” roughly coincided with the border of the former Kingdom of Montenegro except that Metohija was completely shown in the Albanian colors (Straka 1940). So, this was not about homeland affiliation or former state

borders. The defeat of the Nazis in World War II foiled their plans of implementing the construct of the Montenegrin-Serbian identity as a distinction - a body separate from the Serbian ethnicity/nation.

The victory of the communists in Yugoslavia in World War II led to the federal organization of socialist Yugoslavia with Montenegro as one of its six republics. With an article in Belgrade's *Borba* daily newspaper by Milovan Djilas entitled: "On the Montenegrin National Question" (1945), the Communist Party of Yugoslavia established the existence of the Montenegrin ethnicity in a certain dual form: "We are in favor of this, because we are confident, we know that the Montenegrin people want it, and they want it because they feel they are kind of special, distinct, different 'Serbs' from all other Serbs - they are Montenegrins" (Djilas 1945). Their idea was that such a Montenegrin ethnicity had a Montenegrin national consciousness and a Serbian historical consciousness (Vujić 1987, 96–97, 100). This was the dominant template during the Anti-Bureaucratic Revolution in Montenegro (1989) and during the first years of the rule of the Democratic Party of Socialists, until 1997 when Milo Đukanović made the move toward anti-Serbism (Raković 2019, 125–134).

Ethnicity at the censuses in Montenegro (Principality of Montenegro, Kingdom of Serbs, Croats & Slovenes, socialist Yugoslavia, the Republic of Montenegro and today's Montenegro) (According to: Raković 2004, Šijaković 2011, 825)				
	Serbs	Montenegrins	Others	Total
1909 Principality of Montenegro	95%	0,00%	5%	317,856
1921 Kingdom of Serbs, Croats & Slovenes	91.5%	0.00%	8.45%	199,227
1948 People's Republic of Montenegro	1.78%	90.67%	6.95%	377,189
1953 People's Republic of Montenegro	3.30%	86.62%	9.45%	419,873
1961 People's Republic of Montenegro	2.99%	81.37%	14.56%	471,894
1971 Socialist Republic of Montenegro	7.46%	67.15%	23.81%	529,604
1981 Socialist Republic of Montenegro	3.32%	68.54%	27.30%	584,310
1991 Republic of Montenegro	9.34%	61.86%	26.41%	615,035
2003 Republic of Montenegro	31.99%	43.16%	17.16%	620,145
2011 Republic of Montenegro	29.07%	45.28%	18.03%	620,029

And the so-called Montenegrin ethnicity and dual identity proved to be obstacles to going back to Montenegro's integral Serbian identity as it was nurtured in that state under the Petrović Njegoš dynasty.

Dual Identity Today as a Barrier Against Integral Serbdom

And so the ensuing years (1998–2003) passed in devising a way to define the delineation between the contemporary Serbian ethnic identity in Montenegro and the so-called Montenegrin ethnic identity, which had gone astray, drawing on the ideas of the Croatian Party of Rights. There was success in the censuses of 2003 and 2011, but the dual identity also survived through statements about the mother tongue. For example, although the percentage of ethnically declared Serbs in 2003 was 31.99%, the Serbian language was the mother tongue for as many as 63.5% of the citizens of Montenegro (Raković 2019, 135–154). Furthermore, dual identity was shown very little in 2011 in ethnic self-determination (Serbs-Montenegrins 0.34% and Montenegrins-Serbs 0.30%) (Monstat 2011, 8–9).

In addition, according to a survey conducted by Ipsos in Montenegro from 31 August to 18 September 2011 within the project *Symbolic Nation Building in the Western Balkans*, it was found that as many as 29% of ethnically determined Montenegrins believed that “Montenegrins are essentially Serbs” (Džankić 2016, 137–138). Furthermore, in the post-election survey *Montenegrin National Electoral Study* (MNES) conducted in the autumn of 2016, as part of the international project *Comparative Study of Electoral Systems* (CSES) and the project *Voting Study in Montenegro*, it was found that 25% of those who declare themselves as ethnic Montenegrins believe that “Montenegrins are essentially Serbs” (see: Mnes.defacto.me/podaci).

Therefore, dual identity in one form or another is a reality, but also a danger of easy change of camps and fishing in muddy waters. For the situation to return to its regular order, the purest solution would be for the population to return to integral Serbdom, with as few layers of the totalitarian ideologies as possible that cause a creation of the identity chaos in Montenegro and sowed the apple of discord.

After adopting the Law on Freedom of Religion (29 December 2019), the pacifistic uprising in Montenegro enfolded by cross processions, led to an obvious increase of integral Serbdom. In the streets of Montenegro young people chanted Serbia’s national anthem and other Serbian patriotic songs and shouted in praise of Serbia and Serbian Kosovo, waved flags of the Republic of Serbia, the Kingdom of Montenegro, the Serbian Orthodox Church, and other variations of the Serb red–blue–white tricolors. The scenes of celebrations coming from Podgorica following the election of 30 August 2020 were reminiscent of any city in the Republic of Serbia and the Republic of Srpska.

But, at the same time, a completely different intention was developing during the cross processions, a danger called recycled dual identity. Zoran Čvorović predicted this and wrote in late May of 2020 that it was necessary to “tactically accept Montenegrin statehood as unquestionable at least for the foreseeable future and then to ensure a permanent strategic stand of Serbs in Montenegro,

against the concept of a Montenegrin political people through maintenance of a dual Serbian-Montenegrin identity (ethnically Serb, politically Montenegrin).” (Čvorović 2020).

In May of 2020, a collection of papers entitled *Freedom, Equality, Oppression – The Case of Montenegro*, was published by Matica Srpska in Montenegro with a text by Gojko Perović, the parish priest of Cetinje, entitled “One People, Two Nations”, where in the part of the text entitled “The Double Identity of Montenegrins” Perović writes that “Montenegro and its current population have a basis to build both of these identities” – Serbian and Montenegrin – adding then that “this can be recognized as our uniqueness and as a kind of double memory, dual identity” (Perović 2020b, 113-117).

For Perović, all Montenegrins are one people, although in terms of their ethnicity they declare themselves differently (Perović 2020b, 116). That one people divided itself into “two political identities,” in other words, two political ethnicities (Perović 2020a, 97–101). Perović also feels that “Montenegro is much broader than any surname.” (Perović 2020a, 68–71). That should therefore be the primary identity of all citizens of Montenegro.

In that text, Perović shows that he knows little or nothing about the creation of ethnicities on both American continents, which cannot have anything to do with the creation of ethnicities in European homelands. In the same text, he makes cardinal mistakes, for example when he says that Austria, later Austro-Hungary, was a country in whose statehood the Serbs participated. Specifically, Perović writes that in addition to Montenegro, “the Serbs had another, sometimes even two states in the north (I am referring to Serbia and the Habsburg Monarchy) in whose statehood they actively participated” (Perović 2020b, 116).

Like when he talks about and promotes the dual identity of Montenegrins, during the Cross Processions’ Movement Gojko Perović also writes about the autonomy of the “Orthodox Church in Montenegro”. This can be seen in his text when Metropolitan Onufriy visited Montenegro (2020), when he says that “the arrival of church dignitaries from Ukraine represents support from the sister Church – the Church in Montenegro” (Perović 2020c). How can two dioceses of the Serbian Orthodox Church in Montenegro (the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral and the Diocese of Budimlja and Nikšić) be a sister church to the autonomous Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate? There is no way that can be. With his attitude, Perović only showed that he was in favor of the “Orthodox Church in Montenegro” being autonomous. That would mean adding an independent Orthodox Church to the unified Montenegrin people. In June of 2020, also during the cross processions, Perović pointed out that the name “Serbian Orthodox Church is not the most appropriate name for an Orthodox church,” just as, he said, neither were the designations of other Orthodox churches that bear ethnic names (Perović 2020d). Therefore, according to Perović, the Serbian name should be excluded from the official name of the church hierarchy, not only in Montenegro, but everywhere.

This was followed by an interview with Gojko Perović for the Belgrade *Politika* daily newspaper on 27 December 2020, in which he said, among other things: “When it comes to the collective, ethnic identity of Montenegrins, I understand those brothers, relatives, and godparents who want to build it exclusively based on state borders and the framework of their passports, marginalizing or annulling completely the identity of their ancestors from 100 years ago and more,” and “I just wish that, by the same token, they would have an appreciation for my commitment to tradition, authentic and Montenegrin, and would not consider my preservation of both identities, Serbian and Montenegrin, as any kind of occupation or attitude that has lesser civil rights than theirs” (Perović 2020e).

Perović completely overlooks the fact that the so-called Montenegrin ethnicity was created by totalitarian imposition; he has a sympathetic attitude toward de-Serbization and for his own dual Serbian-Montenegrin identity, completely overlooking the existence of an integral Serbian identity in Montenegro. At the same time, he is conspicuously addressing his readers in Serbia with a Serbian-Montenegrin dual identity, which, he obviously thinks, could be more acceptable to them than a Montenegrin-Serbian dual identity.

In conjunction with this is a four-page text by Srđan Kosović, editor-in-chief of *Vijesti*, a daily newspaper from Podgorica, published on 22 February 2021 and about dual identity it says that while the Serbian and “Montenegrin” distant poles were headed “in the direction of oneness and exclusivity,” in contrast to that “in a certain way, the dual Montenegrin-Serbian identity within the Orthodox population was renewed and established, which is relatively easy to identify and is perceived as an equal threat to both Djukanović’s and Vučić’s visions of Montenegro. These are citizens who believe that they are both Montenegrins and Serbs (these two identity categories do not intertwine in the same way for everyone, but they are undoubtedly present and a matter of personal experience), they have no doubt that Montenegro is their home country, they reject the idea that the president of the Republic of Serbia is the ‘president of all Serbs’ and the main authority (the cross processions have shown that the Metropolitan of Montenegro has a much stronger authority among these citizens than the Serbian president)” (Kosović 2021).

Kosović goes on to say: “also, this duality appears as a sign of protest and distance from what the former regime symbolized, but in a way where it could simply be described as anti-state.” On the other hand, one of the key problems of those in charge of determining the measure of Montenegrinhood is that they did not recognize that the previously described dual identity is still predominantly Montenegrin – so where can we see a greater indicator than accepting the cross-flag as one of the main symbols of the cross processions, which could only have been seen in the 1990s by the supporters of the Liberal Alliance?” (Kosović 2021).

When it comes to the question of the church, Kosović wrote “that (at least two) Montenegrin dioceses” - he was obviously referring to the Metropolitanate

of Montenegro and the Littoral and the Diocese of Budimlja and Nikšić “were *de facto* independent in their decision-making and money managing” (Kosović 2021). This is not true because those dioceses do not have any independence in deciding on their status, since this is explicitly under the authority of the Serbian Orthodox Church. At the same time, both dioceses are subsidized with significant funds from the budget of the Republic of Serbia, and the disbursement of those funds must be justified to the government institutions of the Republic of Serbia.¹ However, Kosović’s fabrications are completely in line with Perović’s assertion about the “Church in Montenegro” (certainly those two dioceses) which is a sister church to the autonomous Ukrainian Orthodox Church of the Patriarchate of Moscow. Therefore, here too the independence of the church should correspond to the dual identity.

Unlike Perović’s *Politika* interview in which he talks about the dual Serbian-Montenegrin identity, Kosović endorses the dual Montenegrin-Serbian identity under the Montenegrin cap. It is obvious that – he believes – it is a better measure for readers in Montenegro. At the same time, there were those who ascribed this four-page text in *Vijesti* at least partly to Gojko Perović. Therefore, an article entitled “Doctorate of the Second Family and Gojko Perović” appeared on the *Borba* portal, in which author pointed out the indicators in this text against the Serbian people and the Serbian Orthodox Church (A. Petrović 2021).

Dual identity was also promoted in a concrete act. At the time when he was a candidate for foreign minister, Djordje Radulović filled out a form in which he entered “dual identity” in the column under ethnicity. This was announced to the public on 8 November 2020 and it seems that this is the moment when the promotion of the so-called Montenegrin-Serbian ethnicity in government circles began.²

Promoting dual identity immediately prompted a reaction from the Serbian academic and political community. On 25 February 2021, I said that *Vijesti* was “maliciously pushing Gojko Perović” into trouble “to become an ideologue of the so-called Montenegrin-Serbian nation to break up the united and indivisible Serbian nation in Montenegro” (Raković 2021a). On 21 March 2021, Protopriest-Staurophore Dr Velibor Džomić warned: “The victims of the new ‘dual’ fraud will not be those who have declared themselves ethnically as Montenegrins, but exclusively those who have declared themselves ethnically as Serbs from Montenegro” (Džomić 2021). Rajko Petrović from the Institute for European Studies in Belgrade wrote on 27 March 2021, that “there is no doubt that

¹ The Directorate for Cooperation with Churches and Religious Communities of the Republic of Serbia (former Ministry of Religion of the Republic of Serbia) is a government body that finances construction and publishing activities of the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral and the Diocese of Budimlja and Nikšić and awards monthly grants to the clergy and monks of the Diocese of Budimlja and Nikšić.

² On 8 November 2020, the portals *In4s.net* and *Borba.me* published a facsimile of this form, filled in by Radulović, but they soon withdrew those announcements and the authenticity of the content of the form was confirmed to me.

there will be a structure that will try to deposit a cuckoo's egg on the Serbs in the form of declaring themselves as 'Serb-Montenegrin' or 'Montenegrin-Serb'" and pointed to the Spanish example of how dual identities are lethal for the primary identity because they had led to the strengthening of regional manifestations (R. Petrović 2021a). On 4 May 2021, Petrović accused Krivokapić's government of wanting an "identity dualist" to become head of the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral (R. Petrović 2021b). On 9 May 2021, Jovan Vučurović, a MP from the New Serbian Democracy Party and the Democratic Front in the Assembly of Montenegro, warned that "the census should be extremely precise in order to avoid traps for the Serbian people in the guise of some kind of dual identity, which is one of the ideas." (Kadić 2021).

Why is it that the church issue goes hand in hand with dual identity? At the May session of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church, immediately after the secession of Montenegro (2006), the decision was made to establish the Episcopal Council of Montenegro, which was eventually renamed the Episcopal Council of the Orthodox Church in Montenegro. Also, at the same session in May of 2006, the Holy Assembly of Bishops awarded the honorary or "liturgical title" of Archbishop of Cetinje to Metropolitan Amfilohije of Montenegro and the Littoral. The intention of the Holy Synod was to "confuse Djukanović" by establishing the episcopal council and awarding the archbishopric title. However, Djukanović was not confused in the least. On the other hand, the coined title of "Orthodox Church in Montenegro" and the honorary title of "Archbishop of Cetinje" confused the believing people and even a small but influential number of clergy who thought to act within the Archbishopric of the Cetinje of the Orthodox Church in Montenegro, and not within the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral of the Serbian Orthodox Church. Therefore, it was especially necessary for the Serbian Orthodox Church to exclude from use the coined title of "Orthodox Church in Montenegro" and bind the honorary title of archbishop personally to Metropolitan Amfilohije – not to the ensuing metropolitans of Montenegro and the Littoral (Raković 2021b).

After the academic and political public reactions from February to May of 2021, the texts that promoted the dual identity mostly fell silent. At the same time, after consultations with Bishop Joanikije of Budimlja and Nikšić, the Holy Synod of Bishops of the Serbian Orthodox Church adopted the text of the Basic Agreement, which was sent for signing to the Government of Montenegro. The text states that the official name for the dioceses in Montenegro is exclusively – the Serbian Orthodox Church. This supersedes the informal name "Orthodox Church in Montenegro," which proved to be completely unreliable. That informal name was the wind in the sails of the dualists to use it to disrupt the integral Serbdom in Montenegro and show the aspirations that would lead to church autonomy.

The Montenegrin Prime Minister, identity dualist Zdravko Krivokapić, who came to Belgrade to sign the Basic Agreement between Montenegro and the

Serbian Orthodox Church on 27 May 2021, did not like that solution either, but had a change of heart en route to Belgrade and caused an unusual scandal even though a ceremony in the Serbian Patriarchate had already been prepared. Instead of signing the Basic Agreement, Krivokapić tried to blackmail the Serbian Orthodox Church into electing Bishop Joanikije (Radio-televizija Srbije 2021) as Metropolitan of Montenegro and the Littoral. Thus, it seems that he intended to make the election of the metropolitan irregular, and then in Montenegro blame official Serbia for stopping the election of the metropolitan of Montenegro and the Littoral. The next day, Bishop Joanikije sent a sharp reply to Krivokapić saying that he had invited him to sign the Basic Agreement, not to determine who would be the Metropolitan of Montenegro and the Littoral (Vujović 2021). On 29 May 2021, the Holy Synod of Bishops elected Bishop Joanikije as Metropolitan of Montenegro and the Littoral, who was, by the way, the only candidate for that position. Metropolitan Joanikije is an integral Serb and has no dual identity.

At the May 2021 session of the Holy Assembly of Bishops of the Serbian Orthodox Church, a decision was made to abolish episcopal councils in those former Yugoslav republics where they had been established (Croatia, Bosnia-Herzegovina, Montenegro), and the most important was the closure of the Episcopal Council in Montenegro (Srpska pravoslavna crkva 2021). Metropolitan Joanikije received the title of Metropolitan of Montenegro and the Littoral in accordance with the Constitution of the Serbian Orthodox Church and in this regard he does not have the honorary title of Archbishop of Cetinje, which was given personally only to Metropolitan Amfilohije. Therefore, the Serbian Orthodox Church abolished all elements that the dualists had invoked in order to institutionalize a separate church body in Montenegro: the Episcopal Council, the informal name “Orthodox Church in Montenegro” and the title of Archbishop of Cetinje.

In spite of this, it would not be prudent to underestimate the dualists gathered around the Montenegrin-Serbian identity, although it may seem that their intentions have been stopped for now. It is disquieting that the center of the dual identity has become a small but influential part of the clergy of the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral, and this happened during the Cross Processions’ Movement against the attack of the Djukanović regime on the Serbian Orthodox Church. Gojko Perović seems to have realized that cross processions that rallied hundreds of thousands of people in Montenegro and abroad were an opportunity to promote his ideas of dual identity and church autonomy.

This phenomenon within the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral had been overlooked until recently. Unfortunately, the seeds of that new separatist movement have been sown in Montenegro, which is also aimed against integral Serbian identity, Serbia, and Belgrade. The strength of the unity of the Serbian people should show superiority in relation to the two separatist identities in Montenegro, both the so-called Montenegrin ethnicity and the so-called Montenegrin-Serbian identity.

References

1. Вујовић, Димитрије. 1987. „Тезе о неким идејним и теоријско-методолошким проблемима изучавања историје Црне Горе”. У *Прошлост Црне Горе као предмет научног истраживања и обраде*, ур. Владо Стругар, 85–126. Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
2. Вујовић, Мишо. 2021. „Владика Јоаникије демантовао Кривокапића: Тражио сам да потпише Темелни уговор, а не да се мијеша у избор митрополи-та”. *In4S.net*. 28. мај.
3. Ђилас, Милован. 1945. „О црногорском националном питању”. *Борба*. 1. мај.
4. Кадић, Велиша. 2021. „Правила мењају да Србе не би пописали!”. *Вечерње новости*. 9. мај.
5. Kosović, Srdan. 2021. „Vuk na vratima: Cetinje - Podgorica – Beograd”. *Vijesti*. 22. februar.
6. Перовић, Гојко. 2020а. *О хришћанском и грађанском идентитету. Разматрања о актуелним питањима духовне ситуације нашег времена*. Никшић: Институт за српску културу.
7. Перовић, Гојко. 2020б. „Један народ, двије нације”. У *Слобода, равноправност, опресција. Случај Црне Горе*, прир. Владимир Лепосавић и Душан Крцуновић, 113–117. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори.
8. Перовић, Гојко. 2020с. „Онуфрије”. *In4S.net*. 26. фебруар.
9. Перовић, Гојко. 2020д. „Vlast htjela da priča o uređenju crkve, data nepristojna ropuda”. *Vijesti*. 12. jun.
10. Перовић, Гојко. 2020е. „Чување оба идентитета није окупација”. *Политика*. 27. децембар.
11. Петровић, Александар. 2021. „Doktorat Druge familije i oca Gojka Perovića: Podli i pokvareni spinovi Vijesti na štetu srpskog naroda i Crkve!”. *Borba.me*. 22. februar.
12. Петровић, Рајко. 2021а. „Попис у Црној Гори: Зашто је опасно његовати ‘дуални идентитет’”. *In4S.net*. 27. март.
13. Петровић, Рајко. 2021б. „Na tronu Svetog Petra Cetinjskog ne može da sjedi onaj koji podržava političare koji priznaju lažnu državu Kosovo!”. *Borba.me*, 4. мај.
14. Поповић, Ђуро, и Рогановић, Јован. 1899. *Земљопис Књажевине Црне Горе за ученике III разреда основне школе*. Цетиње: Државна штампарија.
15. Радио-телевизија Србије. 2021. „Кривокапић у Београду: Предложио сам да темелни уговор са СПЦ буде потписан 30. октобра”, 27. мај.
16. Раковић, Александар. 2004. „Национални идентитет у Црној Гори: пописи у Црној Гори од 1909. до 2003”. *Принцип*. фебруар.
17. Раковић, Александар. 2019. *Црногорски сепаратизам*. Београд: Катена мунди.

18. Раковић, Александар. 2020a. „Најтрагичнији идентитетски расцеп у Црној Гори”, *Политика*, 12. јул.
19. Раковић, Александар. 2020b. „Попис мора бити одржан 2021. Срби ће сигурно бити већина”. *In4S.net*. 10. октобар.
20. Раковић, Александар. 2021a. „Вјести праве црногорско-српску нацију да би разбиле Србе”. *Borba.me*. 25. фебруар.
21. Раковић, Александар. 2021b. „Српска православна црква је једино име”. *Borba.me*. 15. март.
22. Српска православна црква. 2021. „Саопштење за јавност Светог Архијерејског Сабора”. 29. мај.
23. Чворовић, Зоран. 2020. „Етнички Србин, политички Црногорац”. *Печат*. 29. мај.
24. Џомић, Велибор. 2021. „Нова црногорска нација”. *In4S.net*. 21. март.
25. Шијаковић, Богољуб. 2011. *Огледање у контексту: о знању и вјери, предању и идентитету, цркви и држави*. Београд: Службени гласник.
26. Džankić, Jelena. 2016. „Kad dvije ruke njišu kolijevku: simbolična dimenzija podjele oko državnosti i identiteta u Crnoj Gori”. *Strategije simbolične izgradnje nacije u državama jugoistočne Evrope*, prir. Vjeran Pavlaković i Goran Korov, 129–155. Zagreb: Srednja Europa.
27. Monstat – Zavod za statistiku Crne Gore. 2011. Saopštenje „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori 2011. godine. Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori”. 12. јул.
28. Straka, Manfred. 1940. *Jugoslawien, volkliche Gliederung Mehrheitsgebiete: unter besonderer Berücksichtigung des Deutschtums*. Genst. des Heeres, Abteilung für Kriegskarten und Vermessungswesen.